

Samenvatting collectieplan

2012 - 2016

Over dit document	3
2. Collectieprofiel	5
2.1 Archief	6
2.2 Bibliotheek	7
2.3 Beeld	8
3. Collectievorming	9
3.1 Acquisitie	9
3.2 Digitalisering	12
4. Behoud en beheer	12
4.1 Fysiek beheer	13
4.2 Digitaal beheer	13
5. Ontsluiting	14
6. Beschikbaarstelling	16
6.1 Fysieke dienstverlening	16
6.2 Digitale dienstverlening	17
6.3 Wettelijke beperkingen	19
7. Kennisbenutting en samenwerking	21
9. Bijlage: Overzicht NIOD-websites	25

Over dit document

Dit document is een samenvatting van het Collectieplan 2012-2016. Het plan zet de contouren uiteen van het collectiebeleid van het NIOD voor de aanstaande periode.

NIOD, 21 januari 2013.

1. Inleiding

Dankzij de sinds 1945 zorgvuldig verzamelde archieven en collecties kan het NIOD zich met recht hét centrum voor informatie over de Tweede Wereldoorlog in Nederland noemen. Recente verbredingen maken de collecties van het instituut bovendien tot een knooppunt van kennis over de doorwerking van de Tweede Wereldoorlog op de Nederlandse maatschappij en over ander grootschalig geweld in de 20e en 21^e eeuw. Binnen het NIOD houdt de afdeling Collecties & Diensten zich bezig met de verwerving van nieuw materiaal, het beheer van de fysieke en digitale collectie en de ontsluiting en beschikbaarstelling van de collectie, via de studiezaal en via webapplicaties. Het *Collectieplan 2012-2016* inventariseert de huidige samenstelling en de positionering van de archieven en de collecties en formuleert ook de ambities voor de toekomst.¹

Speerpunten voor de periode 2012-2016 zijn:

1. Vergroting van het publieksbereik door massadigitalisering en het verbinden van archieven en collecties.
2. Ondersteuning van onderzoek door het verwerven van nieuwe archieven en collecties binnen het kennisdomein van oorlog, Holocaust en genocide in de 20^e en 21^e eeuw.
3. Investering in duurzaam en gestandaardiseerd beheer en ontsluiting van archieven en collecties

Het collectiebeleid van het NIOD voor de komende jaren richt zich niet alleen op de eigen collectie, maar ook op de archieven en collecties van anderen. Het overkoepelende inhoudelijke criterium is en blijft het kennisdomein van het instituut: oorlog, Holocaust en genocide in de 20^e en 21^e eeuw.

In het collectiebeleid van het NIOD wordt a priori geen onderscheid gemaakt tussen analoge en digitale collecties. Ook digitale bestanden, net zo goed als papieren stukken, worden verworven, beheerd en beschikbaar gesteld.

1. Publieksbereik

Het NIOD biedt collecties, kennis en kennis over collecties. De collecties zijn primair van het publiek, niet van het NIOD. Ons collectiebeleid is erop gericht belangstellenden binnen de wettelijk gestelde kaders in staat te stellen het materiaal naar eigen inzicht en op eigen verantwoordelijkheid te gebruiken. Optimaal gebruik door een zo breed mogelijk publiek moet in alles leidend zijn.

De voortschrijdende digitalisering en de intensievere inzet van internetapplicaties hebben het publieksbereik de afgelopen jaren enorm vergroot. Dagelijks bezoeken honderden mensen de websites van het NIOD. In de periode 2012-2016 investeert het NIOD in één centrale webtoegang naar alle collecties. Deze toegang zal via een vernieuwde niod.nl worden aangeboden. Daarnaast is zal het huidige online aanbod uitgebreid worden door verdere digitalisering van de collecties.

¹ Het *Collectieplan 2012-2016* is in de zomer van 2012 opgesteld. Dit stuk is een samenvatting van het oorspronkelijke document.

Het NIOD richt zich bij het bieden van toegang niet alleen op materiaal in eigen beheer, maar ook op relevante collecties van anderen. Initiatieven als European Holocaust Research Infrastructure (EHRI) en Netwerk Oorlogsbronnen (NOB) vormen het startpunt van de ambitie een gidsfunctie te vervullen voor onderzoekers in binnen- en buitenland, binnen het domein van oorlog, Holocaust en genocide in de 20^e en 21^e eeuw.

2. Verwerving van nieuw materiaal

Het NIOD heeft nauwe maatschappelijke banden, waardoor het succesvol is in de verwerving van particuliere documenten en archieven. Dagelijks ontvangen wij uit schenkingen bijzondere aanvullingen op de archief-, bibliotheek- en beeldcollectie, die nieuw onderzoek naar de Tweede Wereldoorlog mogelijk maken.

De verbreding van de onderzoeksagenda naar het domein van oorlog, Holocaust en genocide in de 20^e en 21^e eeuw vraagt om een verbreding van het acquisitiebeleid. Deze uitbreiding heeft de afgelopen jaren al plaatsgevonden voor wat betreft de bibliotheekcollectie en zal verder worden uitgebouwd naar de andere collecties. Het NIOD benut deze situatie om samenwerking te zoeken met externe partijen die over aanvullende expertise beschikken.

Een belangrijke taak is het duurzaam bewaren en toegankelijk houden van onderzoeksdata. Het NIOD spant zich in om de tijdens onderzoeksprojecten van het NIOD voortgebrachte databestanden te acquireren en integraal onderdeel te laten uitmaken van de collecties.

3. Beheer en ontsluiting

De afgelopen jaren heeft het NIOD de beschrijvingen van de collecties online gepubliceerd. Een volgende ambitie is het verbinden van de collecties van het NIOD met de archieven en collecties van andere instellingen. Niet de techniek maar vooral de kwaliteit van de metadata is hierbij van doorslaggevend belang. Het is daarom noodzakelijk de metadata van de collecties verder te standaardiseren. Hiertoe behoort ook de ontwikkeling van een meer gestructureerde inhoudelijke 'meta-ontsluiting' over de archieven en collecties heen, bijvoorbeeld door middel van een trefwoordenlijst WO2.

Een belangrijke taak van het NIOD is het duurzaam bewaren en toegankelijk houden van archieven en collecties. Vanwege de complexiteit van het beheer van digitale collecties en onderzoeksdata heeft deze taak een nieuwe component erbij gekregen. Het NIOD zoekt samenwerking met grote nationale instellingen die over specifieke expertise over duurzame opslag en toegang beschikken, zoals het NA, de Koninklijke Bibliotheek (KB), het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid en Data Archiving and Networked Services (DANS).

2. Collectieprofiel

De collectie van het NIOD vloeit direct voort uit de opdracht die het instituut in 1945 ontving bij de oprichting. In de tekst van het besluit van de secretaris-generaal van het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen stond hierover het volgende: 'Het Rijksbureau heeft tot taak geschriften, drukwerk, kaarten, afbeeldingen en andere bescheiden en voorwerpen, te verzamelen (...) en deze te rangschikken en (...) te bewerken en aan de hand daarvan publicaties te doen verschijnen.'

Binnen de collectie van het NIOD worden drie hoofdcollecties onderscheiden: archief, bibliotheek en beeld.

2.1 Archief

De kern van de 2,5 strekkende kilometer omvattende archiefcollectie wordt gevormd door de documenten die NIOD-medewerkers direct na de oorlog verzamelden. Zo werden in het eerste decennium belangrijke archieven verworven van organisaties en particulieren die een rol hadden gespeeld tijdens de bezetting van Nederland en het voormalige Nederlands-Indië. Bijzonder is dat het instituut veel overheidsarchieven verwierf. In de decennia die volgden werd de opbouw van de collectie voortgezet met de verwerving van organisatiearchieven en persoonlijke stukken, zoals dagboeken en brieven. Medewerkers van het instituut namen bovendien in Nederland en in Duitsland honderden interviews af met slachtoffers en daders. Ook deze stukken maken deel uit van de archiefcollectie.

Op advies van de Commissie Kossmann (1997) kwam het accent van het acquisitiebeleid nog sterker op de verwerving van persoonlijke geschriften. In 2006, toen het onderzoek binnen het NIOD zich verbreedde en ook de nasleep van de Tweede Wereldoorlog omvatte, begon het NIOD met het verwerven van archieven van belangenbehartigings- en zelforganisaties (zoals kampcomité 's en verenigingen van verzetsdeelnemers).

Anno 2012 beschikt het NIOD over een veelzijdige en gemêleerde archiefcollectie. De meerderheid van de stukken is opgemaakt in de jaren 1940-1945, maar hier komt steeds meer materiaal bij uit de periode vóór 1940 en de naoorlogse jaren.

De archiefcollectie van het NIOD valt uiteen in vier sectoren:

1. Instellingen en personen in Nederland 1930-1945: In deze sector bevinden zich archieven van Duitse en Nederlandse organisaties en personen in Nederland, waaronder verschillende overheidsarchieven die door de medewerkers na de oorlog werden terug gevonden in Duitsland, archieven van verzetsgroepen en ook archieven van Joodse en nationaal-socialistisch georiënteerde instellingen en personen.
2. Instellingen en personen buiten Nederland 1930-1945: In deze sector bevindt zich archiefmateriaal van Duitse, Amerikaanse en Engelse instellingen en personen, en van Nederlandse instellingen en personen in Londen, elders in Europa of de Verenigde Staten.
3. Instellingen en personen na de bevrijding: Deze sector bevat hoofdzakelijk archiefmateriaal van overheidsinstellingen aangaande bijzondere rechtspleging, internering en zuivering, en archieven van particuliere organisaties en personen aangaande het voormalige verzet, gevangenen en oorlogsgetroffenen.
4. Archieven en collecties ontstaan door de activiteiten van het NIOD: In deze sector bevinden zich verzamelingen van documenten die zijn aangelegd door medewerkers van het instituut:
 - a. Indische Collectie: Aangelegd door de Indische Afdeling ten behoeve van het onderzoek naar Nederlands-Indië (vanaf de aanloop tot de Tweede Wereldoorlog tot de soevereiniteitsoverdracht in december 1949). Bevat met name archief- en documentatiemateriaal van particulieren, waarbij het accent ligt op de ervaringen van Nederlanders tijdens de Japanse bezetting.
 - b. Gevangenis en Kampen: In deze collectie zijn documenten samengebracht met betrekking tot burgers en militairen in gevangenschap en in concentratiekampen.

Behalve oorspronkelijke archiefstukken uit de bezettingsjaren bevat de collectie vooral persoonlijke rapportages en verslagen die na 1945 werden opgesteld op verzoek van medewerkers van het voormalig Rijksinstituut.

- c. Onderzoek: Bevat verschillende collecties met onderzoeksmateriaal dat de basis vormde voor publicaties van onderzoekers verbonden aan het instituut en externe onderzoekers.
- d. Documentatie: Deze collecties bevatten documenten rondom personen (Documentatie I) en onderwerpen (Documentatie II). Hieronder zijn veel naoorlogse stukken zoals verklaringen van collaborateurs die zij aflegden aan opsporingsinstanties in het kader van de naoorlogse rechtspleging en persoonlijke verslagen die zij in opdracht van medewerkers van het voormalig Rijksinstituut maakten.
- e. Dagboeken en egodocumenten: Bevat de collectie dagboeken en egodocumenten, en de ingezonden formulieren die particulieren opstuurden voor plaatsing op de Erelijst van Gevallenen.

Gedigitaliseerde archieven en collecties

In de afgelopen jaren is circa 50 meter van de archiefcollectie (2% van het totaal) gedigitaliseerd. Het betreft onder meer de archieven van de concentratiekampen Vught en Westerbork, de collectie verzetsgedichten en het archief van het onderzoek naar de handschriften van Anne Frank.

Van de circa 1600 dagboeken en egodocumenten zijn er 768 gedigitaliseerd en beschikbaar gesteld via het Geheugen van Nederland (www.geheugenvannederland.nl).

2.2 Bibliotheek

De bibliotheekcollectie van het NIOD omvat publicaties over de Tweede Wereldoorlog en ander grootschalig geweld in de 20^e en 21^e eeuw. Naast boeken en tijdschriften bestaat de collectie uit kranten, illegale bladen, brochures, scripties, (lucht)pamfletten, bladmuziek, dvd's en een grote collectie krantenknipsels. Met de opbouw van een bibliotheek werd vrijwel meteen na de oprichting van het toenmalige NIOD in mei 1945 begonnen. Men bouwde hierbij voort op de reeds tijdens de bezetting door N.W. Posthumus aangelegde verzameling van Duits propagandamateriaal, verzetsbladen en clandestiene literaire uitgaven.

De kern van de bibliotheekcollectie bestaat uit:

- geschiedkundige publicaties over Nederland en het toenmalige Nederlands-Indië tijdens de Tweede Wereldoorlog, met uitzondering van publicaties over militaire handelingen (veldslagen, luchtaanvallen, etc.).
- kwalitatief hoogstaande studies over de Tweede Wereldoorlog in andere landen.
- publicaties over de aanloop tot en de nasleep van de Tweede Wereldoorlog (grofweg vanaf 1930 tot 1950) in binnen- en buitenland.
- publicaties over de Eerste Wereldoorlog en het interbellum voor zover die exemplarisch zijn voor de recente ontwikkelingen in de historiografie.
- publicaties over de Holocaust, genociden en grootschalig geweld (bijv. over Cambodja, Bosnië, Rwanda en Oekraïne) en Transitional Justice.

De publicaties over de (doorwerking van de) Tweede Wereldoorlog en de Jodenvervolgning blijven voornamelijk het overgrote deel van de collectie uitmaken. Op 1 januari 2012 omvatte de NIOD bibliotheek ruim 65.000 titels en 95 tijdschriftabbonnementen, waarvan 16 digitaal.

Gedigitaliseerd bibliotheekmateriaal

De afgelopen jaren zijn onderdelen uit de bibliotheekcollectie gedigitaliseerd. Hierbij gaat het hoofdzakelijk om brochures (ca. 1800), pamfletten (ca. 1000) en illegale kranten (108.000 bladzijden). In 2011 is voor het eerst een NIOD-uitgave gedigitaliseerd (Loe de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*). Het streven is om ook andere NIOD-uitgaven te digitaliseren.

2.3 Beeld

Foto's

Het beeldarchief omvat op dit moment circa 135.000 foto's en 15.000 originele negatieven, waaronder veel pers- en propagandafotografie en een belangrijke verzameling 'illegale' foto's van amateurs. Vooral de opnamen van de Jodenvervolgning, de concentratiekampen in Nederland en elders in het Derde Rijk, en de heimelijk vervaardigde beelden van het verzet in Nederland genieten internationale bekendheid. Hoogtepunten uit de collectie zijn: de foto's van de razzia op Joodse mannen aan de vooravond van de Februaristaking, de indringende beelden van het vertrek van Joden uit Amsterdam naar het doorgangskamp Westerbork, de foto's van het dagelijks leven in datzelfde Westerbork en de deportaties naar de vernietigingskampen in 'het Oosten', de foto's van de mensonterende toestanden in de Duitse en Japanse kampen en de foto's van de illegaal opererende groep fotografen, bekend onder de naam De Ondergedoken Camera.

Affiches

De affiches-collectie omvat 5152 exemplaren, waaronder honderden propaganda-affiches die na de oorlog werden aangetroffen in de archieven van de Duitse bezetter, de NSB en andere nationaal-socialistische organisaties. Ook ontving het instituut in de jaren na de oorlog veel affiches van particulieren in reactie op de oproep hiertoe op de radio en in dag- en weekbladen. Bovendien stuurden gemeentes bewaard gebleven exemplaren van tijdens de oorlogsjaren binnen de gemeentegrenzen opgehangen affiches.

De collectie tekeningen/karikaturen

Deze collectie omvat in totaal 5170 tekeningen, deels originele tekeningen en deels tekeningen in gedrukte vorm, zowel vervaardigd door professionele tekenaars als amateurs. De collectie bestaat uit een zogenoemde collectie Europese tekeningen en een collectie Indische tekeningen. Binnen de collectie vindt men onder meer tekeningen van concentratiekampgevangenen, karikaturen en spotprenten.

De filmcollectie

De filmcollectie van het NIOD bestaat uit 154 films (8 mm en 16 mm) en heeft betrekking op de Duitse bezetting van Nederland en de Japanse bezetting van Nederlands-Indië. De bekendste film is

de zogenaamde “Westerborkfilm” van Rudolf Breslauer, waarvan de beelden in vele documentaires over de Holocaust zijn gebruikt.

Uit conserveringsoogpunt werd de filmcollectie van het NIOD al in de jaren vijftig ondergebracht bij het Filmmuseum en vervolgens in de jaren tachtig bij de Rijksvoorlichtingsdienst (RVD). Nu worden de NIOD-films beheerd door het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid. Het NIOD en het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid sloten daartoe in 2008 een overeenkomst.

Gedigitaliseerd beeldmateriaal

Bijna 97% van alle objecten uit het beeldarchief van het NIOD is gedigitaliseerd. In eerste instantie gaat het vooral om foto's en negatieven (145.187 objecten). Daarnaast zijn alle affiches gedigitaliseerd en toegankelijk gemaakt via de BeeldbankWO2 en het Geheugen van Nederland. Ook de collectie Tekeningen en karikaturen is in zijn geheel gedigitaliseerd en te raadplegen via de BeeldbankWO2. Een selectie van 1368 kamptekeningen betreffende de Japanse bezetting van Nederlands-Indië is opgenomen in het Geheugen van Nederland.

De Beeldbank WO2, een samenwerkingsverband gecoördineerd door het NIOD, omvatte op 1 januari 2012 220.317 afbeeldingen van 31 verschillende instellingen. Het aantal bestellingen per jaar schommelt rond de 2500.

3. Collectievorming

Er is sprake van collectievorming wanneer op basis van vooraf bepaalde criteria:

- (aanvullingen op) archieven en/of collecties worden verworven (Acquisitie)
- archieven en/of collecties van het NIOD worden gedigitaliseerd (Digitalisering)

3.1 Acquisitie

Belangrijkste doelen:

- Verwerven van historische documenten en studies over de Jodenvervolging en de Tweede Wereldoorlog in Nederland en het voormalig Nederlands-Indië.
- Verbreden van de acquisitie binnen het domein van oorlog, Holocaust en genocide in de 20^e en 21^e eeuw. Deze verbreding heeft de afgelopen jaren al plaatsgevonden voor wat betreft de bibliotheekcollectie en zal verder worden uitgebouwd naar de andere collecties.
- Opname van onderzoeksdata als integraal onderdeel van de collecties.

Reguliere acquisitie: Archief

Nog altijd ligt er veel waardevol oorlogsmateriaal op de zolders bij mensen thuis. Deze brieven, foto's, dagboeken en andere particuliere documenten vormen een goudmijn van informatie voor onderzoek. De verwerving van deze unieke, historische documenten is en blijft de kern van de acquisitie van het NIOD.

Een belangrijk selectiecriteria is dat het document informatie bevat van of over een persoon of organisatie die direct bij de Tweede Wereldoorlog in Nederland of Nederlands-Indië betrokken was of hiervan de gevolgen ondervond. Thematische speerpunten hierbij zijn: Jodenvervolging, verzet,

bestuur, collaboratie, dwangarbeid en dagelijks leven. De periodisering omvat niet strikt de oorlogsjaren, maar ook de aanloop en nasleep. De voorkeur wordt gegeven aan verwerving van originele authentieke documenten.

Jaarlijks participeert het NIOD in de publieksactie *Niet weggooien!*, waarin verschillende oorlogsmusea en herinneringscentra particulieren oproepen foto's, documenten, dagboeken etc. aan de instellingen over te dragen. Ook onderzoekers genereren regelmatig nieuwe aanwinsten: zij beschikken soms over uitgebreide netwerken waar waardevolle stukken circuleren en actief kunnen worden verworven.

Reguliere acquisitie: Bibliotheek

De NIOD bibliotheek verzamelt geschiedkundige publicaties over grootschalig geweld in de 20e en 21e eeuw. De nadruk ligt daarbij op:

- de Tweede Wereldoorlog in Nederland en Indonesië en de naoorlogse verwerking
- de Tweede Wereldoorlog in Europa en Azië en de naoorlogse verwerking
- de Holocaust
- Genociden, grootschalig geweld en Transitional Justice
- de Eerste Wereldoorlog en het interbellum

Ter ondersteuning van het onderzoeksprogramma van het NIOD, zal er binnen de bovengenoemde punten extra aandacht zijn voor publicaties over de uitwerking van oorlog, grootschalig geweld en genocidale processen op mens en samenleving (lange termijn transities).

Reguliere acquisitie: Beeldcollectie

Bij de verwerving van nieuw beeldmateriaal gaat in de komende jaren speciale aandacht uit naar amateurfoto's en familiealbums. Publiciteit en actualiteit zullen worden aangegrepen om particulieren op te roepen foto's en ander beeldmateriaal uit de jaren 1940-1945 aan het NIOD te schenken. Intensivering van contacten met oorlogsinstellingen buiten Nederland zal mogelijk leiden tot schenkingen van door buitenlandse (leger)fotografen gemaakte foto's.

Strategische acquisitie

Met het oog op de verbrede missie van het instituut, is het NIOD actief op zoek naar archieven die de reikwijdte van de collectie kunnen vergroten. Deze zogenaamde 'strategische' acquisitie heeft twee takken:

1. Versterking van de functie van het NIOD als dienstverlenend centrum

Het gaat hierbij om de verwerving van de archieven van:

- *Oorlogsnazorg van het Nederlandse Rode Kruis (NRK)*

Het Nederlandse Rode Kruis begon direct na de oorlog met het opsporen van vermiste militairen en burgers. Zij verzamelde hiertoe een grote hoeveelheid documenten en archieven, waaronder belangrijke delen van de kampadministraties. Deze archieven sluiten nauw aan bij de originele kampadministraties die na de oorlog bij het NIOD zijn terecht gekomen. De overdracht van het archief van Oorlogsnazorg van het NRK zorgt ervoor dat

deze kamparchieven fysiek weer compleet op één adres zijn ondergebracht. Bovendien betekent de overdracht van het archief een belangrijke impuls voor verificatieonderzoek naar personen en hun ervaringen tijdens de Tweede Wereldoorlog, zowel door onderzoekers van het NIOD als door andere onderzoekers en particulieren.

- *International Tracing Service*

De International Tracing Service (ITS) is in 1943 opgericht door het Britse Rode Kruis om vermiste personen op te sporen en verificatieonderzoek te doen in verband met oorlogspensioenen en -uitkeringen. In de afgelopen decennia zijn hiertoe 26 strekkende kilometer archieven en documenten verzameld, die veel informatie bevatten over het lot van Nederlanders tijdens en direct na de Tweede Wereldoorlog. De ITS heeft het archief in de afgelopen jaren in zijn geheel gedigitaliseerd. Verschillende landen beschikken inmiddels over een kopie van het archief, wat het onderzoek in deze bestanden heeft geïntensiveerd. Het NIOD maakt zich sterk om ook voor Nederland een eigen toegang te hebben op het archief.

2. Acquisitie en onderzoek

De tweede tak van de strategische acquisitie richt zich op het versterken van de band tussen onderzoek en collecties en ook de duurzame opslag van onderzoeksdata. Het acquisitiebeleid volgt hierbij het *Policy Plan for the Research Department 2012-2016*. Dit betekent dat de verwerving zich richt op archieven uit het begin van de 20^e eeuw tot het heden, met in geografisch opzicht de focus op Europa en Azië. Mocht in de *slipstream* van dergelijke onderzoeksprojecten de verwerving aan de orde zijn van archieven die buiten Nederland gevormd zijn, dan geldt als uitgangspunt het stimuleren van de bewaring van bronnen in de eigen geografische context. Om dit mogelijk te maken biedt het NIOD samenwerking, kennis en ondersteuning aan bij het opzetten van documentatiecentra (zie Hoofdstuk 8 Kennisbenutting).

Binnen dit kader ambieert het NIOD de verwerving van de archieven van:

- *Het Joegoslavië-tribunaal*

Dit archief bevat de neerslag van de activiteiten van het tribunaal aangaande de berechting van personen die ervan verdacht worden in 1991 of later het internationale recht te hebben geschonden op het grondgebied van het voormalig Joegoslavië. Het tribunaal, met de formele naam International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), is in 1993 opgericht en gevestigd in Den Haag. De verwerving van het tribunaal archief is van groot belang voor de NIOD-onderzoekslijn *Transitional Justice*. Het NIOD werkt bij de verwezenlijking van deze ambitie nauw samen met het NA.

- *Oorlogsgerelateerde particuliere archieven over de periode 1976-2005*

Het NIOD en het NA werken aan een strategische alliantie voor de verwerving van oorlogsgerelateerde particuliere archieven uit de periode 1976-2005. Deze alliantie beoogt

een gezamenlijke pilot voor de uitvoering van de nieuwe selectiemethodiek voor de acquisitie van particuliere archieven zoals ontwikkeld door het NA.²

3.2 Digitalisering

Belangrijkste doelen:

- Massadigitalisering: in 2016 is 7% van de NIOD-collectie gedigitaliseerd.
- Alle eigen NIOD-publicaties waar het NIOD over het auteursrecht beschikt, worden gedigitaliseerd.
- Standaardiseren en documenteren van het digitaliseringproces en de eindproducten: handboek Digitalisering.

Massadigitalisering

De totale NIOD-collectie (1 januari 2012) omvat naar schatting 28,4 miljoen 'pagina's'. Slechts een fractie hiervan is gedigitaliseerd (2,4 %). Het NIOD zal in de komende jaren investeren in massadigitalisering van de collecties. Dit stelt ons in staat het materiaal in eerste instantie basaal – maar in ieder geval wel digitaal – beschikbaar te stellen.

Binnen de mogelijkheden van het NIOD is het niet realistisch om op korte termijn alle collecties en archieven te digitaliseren. Het streven is om in 2016 7% van de NIOD-collectie gedigitaliseerd te hebben. Wat het NIOD in de aanstaande beleidsperiode gaat digitaliseren, is afhankelijk van een aantal factoren zoals bijvoorbeeld huidig of te verwachten gebruik door de beoogde doelgroepen, de beschikbaarheid van externe fondsen /subsidies, beperkte fysieke opslag, openbaarheidsbeperkingen en de digitaliseringsactiviteiten van andere organisaties. Het NIOD zal zich vooral richten op digitalisering van:

- a) uniek, authentiek materiaal, dus vooral archiefstukken, foto's en tekeningen.
- b) publicaties waarvan het NIOD de auteursrechten bezit of zonder al te grote inspanning kan verwerven. Hierbij valt te denken aan bijvoorbeeld een aantal eigen NIOD-publicaties.
- c) Inhoudelijke prioriteiten voortvloeiend uit onderzoeksactiviteiten van het NIOD.

Standaardisering van digitalisering

Zowel de werkprocessen als de technische specificaties binnen digitaliseringsprojecten zullen gestandaardiseerd en vastgelegd worden in een handboek Digitalisering. Dit handboek geldt als uitgangspunt voor nieuwe digitaliseringsprojecten en is een referentiepunt voor configuratiebeheer van de bestaande digitale bestanden.

4. Behoud en beheer

Bij het behoud en beheer wordt onderscheid gemaakt tussen de fysieke en digitale archieven en collecties.

Belangrijkste doelen:

² <http://www.nationaalarchief.nl/onderwerpen/waardering-selectie/projecten/bewerking-archieffacterstanden-vanaf-1976/maatschappijbrede-trendanalyse-1976->

- Actualiseren van het calamiteitenplan.
- Oriëntatie op mogelijk benodigde externe archiefruimte.
- Ontwikkelen van interne procedures voor het beheer van digitale masterbestanden en afgeleiden.
- Duurzaam beheer van masterbestanden afstemmen met grote nationale instellingen, die beschikken over de gewenste expertise en infrastructuur.

4.1 Fysiek beheer

Onderhoud depotruimtes

De depotruimtes van het NIOD voldoen aan de eisen zoals gesteld in de Archiefregeling 2009.³ De temperatuur en relatieve luchtvochtigheid worden gemonitord via elektronische dataloggers en in de depots zijn bovendien watermelders aanwezig.

Jaarlijkse wordt het depot gecontroleerd op de aanwezigheid van schimmels.

Beveiliging en calamiteitenplan

Het NIOD beschikt over een beveiligingssysteem dat 24 uur per dag is aangesloten op een meldkamer. Dit beveiligingssysteem alarmeert het instituut en de brandweer in het geval van brand en overstromingen. Er liggen vast afspraken over hoe het NIOD en de brandweer handelen in het geval van dergelijke calamiteiten.

Het NIOD beschikt ook over een eigen calamiteitenplan in het geval van opgelopen waterschade in de depots. Dit plan dateert echter van 2001 en behoeft actualisering. In de komende beleidsperiode zal een nieuw calamiteitenplan worden gerealiseerd.

4.2 Digitaal beheer

Digitale bestanden vragen om voortdurende aandacht. Het risico op het onleesbaar worden van data wordt beperkt door deze onder een zorgvuldig bewakingsregime te plaatsen en steeds opnieuw aan te passen aan nieuwe hardware en software. Naast organisatorische maatregelen is daarvoor een technisch geavanceerde, betrouwbare beheeromgeving nodig, alsmede structurele inspanning op het gebied van onderzoek en ontwikkeling.

Beheer en behoud van masterbestanden en afgeleiden

Digitaliseringsprojecten leveren masterbestanden en afgeleiden hiervan op. De masterbestanden dienen als archiefexemplaar en als bron voor afgeleiden. De afgeleiden zijn bedoeld voor online presentatie. Op dit moment wordt het grootste deel van de masterbestanden bewaard in de e-Depots van de Koninklijke Bibliotheek, DANS en het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid. Afspraken voor deze opslag komen hoofdzakelijk voort uit de programma's Erfgoed van de Oorlog, Metamorfoze en Het Geheugen van Nederland. De masterbestanden van collecties die buiten de genoemde programma's om gedigitaliseerd zijn, worden bewaard bij Vancis, een commerciële partij. De afgeleiden zijn opgeslagen in de betreffende presentatie-omgeving.

In de komende periode zal het NIOD een vaste procedure ontwikkelen voor het beheer van masterbestanden en afgeleiden. Hierbij zal de samenwerking worden gezocht met gespecialiseerde

³ http://wetten.overheid.nl/BWBR0027041/geldigheidsdatum_19-04-2011.

partijen zoals het Nationaal Archief, de Koninklijke Bibliotheek, het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid en DANS.

Beheer en behoud van beheer/presentatieomgevingen en websites

Voor het beheren en presenteren van de collecties maakt het NIOD gebruik van een drietal systemen: MAIS-Internet (archieven), FRS (beeldbank) en ORS (bibliotheek). Voor deze systemen is het NIOD verantwoordelijk voor het functioneel beheer en is het applicatie- en technisch beheer uitbesteed aan externe leveranciers.

Daarnaast is het NIOD (mede)verantwoordelijk voor het beheer van ongeveer 25 verschillende websites. Sommige zijn opgezet als content management systemen, andere bieden vooral informatie en zijn technisch minder complex. Door snelle technologische ontwikkelingen vergen deze websites regelmatige updates en aanpassingen.

De websites maar ook de genoemde presentatiesystemen vergen onderhoud waaraan structurele kosten zijn verbonden. Het NIOD ziet op dit moment geen kans het aantal presentatiesystemen te beperken. Wel zien wij mogelijkheden om het aantal websites terug te brengen.

Om het beheer te vereenvoudigen gelden voor nieuwe applicaties de volgende uitgangspunten:

- Services worden gebouwd in open source software, om te voorkomen dat het NIOD te veel afhankelijk wordt van een specifieke leverancier;
- Bij het ontwikkelen van nieuwe websites zal gebruik worden gemaakt van het standaard open source contentmanagementsysteem Drupal.

5. Ontsluiting

Onder ontsluiting wordt verstaan het toegankelijk maken van collecties door het beschrijven van (items in) de collectie, het vervaardigen van toegangen en andere hulpmiddelen. Dit alles gebeurt ten behoeve van de beschikbaarstelling.

Belangrijkste doelen:

- Reduceren van de beschrijvingsachterstanden van beeld- en archiefmateriaal.
- Documenteren en verder standaardiseren van collectiebeschrijvingen.
- Documenteren van de huidige trefwoordenlijst en de beschikbare *authority files*, het verder ontwikkelen van beide en het ontwikkelen van procedures voor het beheer.
- Publiceren van de trefwoordenlijst als Linked Open Data.
- Ontwikkeling van een crowdsourcing-project bij wijze van pilot. Als de pilot gunstig verloopt, zal crowdsourcing een structurele activiteit worden van het NIOD.

Werkvoorraad archiefmateriaal reduceren

In de afgelopen jaren is de verwerving van particulier archiefmateriaal geïntensiveerd. Waar het NIOD in 2000 te maken had met zo'n 200 schenkingen per jaar, ontving het in 2010 maar liefst 320

schenkingen. Met de toename van het aantal schenkingen is ook de hoeveelheid te beschrijven materiaal toegenomen. Doordat de verwerkingscapaciteit hierbij is achtergebleven, is er een beschrijvingsachterstand ontstaan.

Archieven die niet beschreven zijn, zijn niet toegankelijk zijn voor onderzoek. Daarom heeft het reduceren van beschrijvingsachterstanden prioriteit in de komende beleidsperiode. De personele inzet voor het beschrijven van archieven zal worden verhoogd door herschikking van taken en de inzet van stagiaires en onderzoeksassistenten. Tevens zullen de werkprocessen worden aangepast, om het beschrijven sneller te laten verlopen.

Archiefbeschrijvingen verder standaardiseren

Bij het beschrijven van archieven houdt het NIOD rekening met de internationale beschrijvingsstandaard ISAD(G). Om NIOD-archiefbeschrijvingen te koppelen aan de beschrijvingen van andere archieven zal de metadata verder gestandaardiseerd moeten worden. Op welke schaal en voor welke archieven dit nodig is, wordt nader onderzocht.

Archiefvormers gestandaardiseerd beschrijven

Aanvullend op ISAD(G) is in 2004 de International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies (ISAAR) ontwikkeld. Deze norm verschaft richtlijnen voor het maken van archivalistische beschrijvingen van archiefvormers (organisaties, personen en families). Voor het NIOD is deze standaard interessant omdat het onderzoekers beter in staat zal stellen de context te bepalen waarin een document is opgemaakt. ISAAR is bovendien interessant omdat deze standaard een centrale rol gaat spelen binnen EHRI bij het verbinden van collecties.

Werkvoorraad beeldcollectie reduceren

Er is een werkvoorraad van zo'n 2289 unieke foto's, afkomstig zijn uit zo'n 80 afzonderlijke schenkingen. Deze voorraad zal op korte termijn worden verwerkt. In de komende beleidsperiode zal er geld vrijgemaakt worden voor het jaarlijks digitaliseren en beschrijven van nieuw verworven foto's.

Structureren, standaardiseren en uitbreiden van terminologiebronnen

Het NIOD heeft in de loop van de tijd verschillende terminologiebronnen ontwikkeld om de archieven en collecties inhoudelijk te ontsluiten. Het gaat daarbij om gecontroleerde termenlijsten, maar ook om instrumenten met meer structuur zoals classificatiesystemen en *authority files*⁴. Het structureren, standaardiseren en uitbreiden van de verschillende terminologiebronnen is een belangrijke prioriteit in de komende beleidsperiode, te meer omdat deze terminologiebronnen het eenvoudiger maken collecties met elkaar te verbinden.

Gebruik van terminologiebronnen buiten het NIOD

Een toenemend aantal instellingen buiten het NIOD wil gebruik maken van de trefwoordenlijst van het NIOD. Ook vanuit Netwerk Oorlogsbronnen en de e-humanities (CLARIN-projecten *War in*

⁴ Met een *authority file* wordt bedoeld een gestructureerde lijst met namen en aanvullende informatie over personen, families of organisaties; geografische namen en plaatsen.

Parliament en Verrijkt Koninkrijk) bestaat er behoefte aan een gestandaardiseerde WO2-trefwoordenlijst. Het NIOD wil zijn terminologiebronnen publiceren als Linked Open Data. Dit maakt het eenvoudiger om relaties te leggen met andere relevante terminologiebronnen en maakt de collecties online beter zichtbaar.

Crowdsourcing

Crowdsourcing biedt aantrekkelijke mogelijkheden om collecties nader te ontsluiten. Het NIOD heeft zich ten doel gesteld in de komende beleidsperiode bij wijze van pilot een crowdsourcing-project uit te voeren. Hierbij wordt bijvoorbeeld gedacht aan een webapplicatie waarmee eindgebruikers een gedigitaliseerde bron kunnen transcriberen en/of metadateren en waarmee het eindresultaat online gebruikt kan worden door andere onderzoekers. Als de pilot gunstig verloopt, zal crowdsourcing een structurele activiteit van het NIOD worden.

6. Beschikbaarstelling

Onder beschikbaarstelling wordt verstaan het presenteren van collecties en archieven aan de eindgebruiker. Dit is complementair aan het proces van ontsluiting.

De dienstverlening van het NIOD richt zich primair – in volgorde van belangrijkheid – op de volgende doelgroepen:

1. professionele gebruikers (onderzoekers, studenten, journalisten, docenten, opiniemakers en medewerkers van verwante instellingen).
2. particulieren met a) vragen over hun eigen verleden of dat van hun familieleden of b) met algemeen historische en/of maatschappelijke belangstelling.
3. overheidsinstellingen en andere organisaties in Nederland en daarbuiten.

Om deze doelgroepen te bereiken biedt het NIOD zowel 'fysieke' (studiezaal, correspondentieteam) als 'digitale' diensten (websites, online toegang tot archief-, bibliotheek- en beeldcollectie) aan.

6.1 Fysieke dienstverlening

De studiezaal is dé ontmoetingsplek met onze gebruikers. De studiezaal is vrij toegankelijk van maandagmiddag tot en met vrijdagmiddag, zonder afspraak. Bezoekers kunnen met behulp van hun bezoekerspas stukken opvragen en inzien. De studiezaal biedt plaats aan zo'n 25 bezoekers. Per jaar worden ongeveer 3000 bezoeken aan het NIOD afgelegd.

Een andere vorm van fysieke dienstverlening wordt verzorgd door het correspondentieteam. Het NIOD ontvangt op jaarbasis ongeveer 2.500 informatieverzoeken, variërend van e-mails over de openingstijden tot vragen over het oorlogsverleden van familieleden. In de periode 2007-2010 is het aantal vragen jaarlijks met enkele honderden toegenomen.

In de periode 2012-2016 zal het NIOD zich blijven inzetten om de fysieke dienstverlening te laten aansluiten op de (nieuwe) wensen van de gebruikers, om het gebruik van de collecties te stimuleren en te optimaliseren.

Belangrijkste doelen:

- Handhaven van directe persoonsgerichte, kwalitatief hoogwaardige dienstverlening op de studiezaal en bij de schriftelijke correspondentie.
- Opstellen van een plan voor de ontwikkeling voor een efficiëntere inrichting van de studiezaal en fondsen werven voor de uitvoering hiervan.

6.2 Digitale dienstverlening

Eén van de speerpunten is het vergroten van het publieksbereik van de collecties en archieven. Om dit te bereiken is het van groot belang de vindbaarheid van het materiaal te vergroten. Dit zal op verschillende manieren worden gerealiseerd. Allereerst door zelf via niod.nl, oorlogsbronnen.nl en EHRI onze collecties integraal doorzoekbaar te maken. Daarnaast zullen alle huidige presentatiesystemen (MAIS-Flexis, bibliotheekcatalogus, Beeldbank WO2) worden doorgelicht op gebruiksvriendelijkheid en – indien noodzakelijk – worden verbeterd.

Belangrijkste doelen:

- Een nieuwe versie van niod.nl, inclusief een overkoepelende zoekfunctie die de belangrijkste NIOD-collecties beter en eenvoudiger vindbaar maakt.
- In de periode 2012-2016 zullen de verschillende collecties eenduidiger en overzichtelijker aan de gebruiker worden aangeboden. Dit kan door met name de presentatieomgevingen van de collectiebeheersystemen MAIS-Flexis, de Beeldbank WO2 en de bibliotheekcatalogus gebruikersvriendelijker te laten maken en meer te integreren in de NIOD-site.
- In de periode 2012-2016 zullen – technisch en inhoudelijk – zoveel mogelijk bestaande websites worden geïntegreerd in of rondom niod.nl.
- Verbinden van metadata van de NIOD-collecties aan andere relevante collecties, waardoor het bereik van de NIOD-collectie wordt vergroot.
- Stimuleren van (her)gebruik van onze collecties en archieven door beschrijvingen en gedigitaliseerde objecten zoveel mogelijk als Open Data beschikbaar te stellen.

Nieuwe niod.nl

NIOD.nl is in 2011 134.000 maal bezocht, door zo'n 90.000 unieke bezoekers. De andere NIOD-websites werden bij elkaar 270.000 keer bezocht. Verreweg de meeste bezoekers van het NIOD zijn virtuele eindgebruikers die waarschijnlijk nooit naar het instituut zullen komen. De nieuwe website zal nog meer dan nu het geval is een platform worden waarop het NIOD zich nadrukkelijk manifesteert als dynamisch kenniscentrum. Niet alleen kunnen gebruikers straks in één keer door alle collecties heen zoeken, ook zal er meer aandacht zijn voor de presentatie van andere activiteiten van het instituut; onderzoeksprojecten- en programma's, publieksactiviteiten, media-optredens van NIOD-medewerkers, etc. Door middel van nieuwsberichten en thema's zal sneller op de actualiteit worden ingespeeld.

Naast niod.nl is het NIOD – al dan niet met externe partners – betrokken bij circa 25 andere websites. Ten behoeve van de beheersbaarheid en inhoudelijke samenhang zal er naar gestreefd worden zoveel mogelijk van deze websites te integreren in de infrastructuur van de nieuwe niod.nl.

Social media zullen worden ingezet om het publieksbereik van het NIOD en de website(s) te vergroten.

Nationale en internationale data-uitwisseling

Het NIOD coördineert op dit moment twee relevante samenwerkingsverbanden, die beide nieuwe digitale diensten zullen voortbrengen: Netwerk Oorlogsbronnen en European Holocaust Research Infrastructure (EHRI). Technologie en kennis opgedaan in deze projecten zal worden ingezet om de eigen NIOD-diensten te verbeteren.

Netwerk Oorlogsbronnen (NOB)

Het Netwerk Oorlogsbronnen (NOB) is een samenwerkingsprogramma gecoördineerd door het NIOD, met als partners: DANS-KNAW, Koninklijke Bibliotheek, Nationaal Archief, Nationaal Comité 4 en 5 mei, en het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid. Het NOB, gefinancierd door het ministerie van VWS, beoogt de resultaten van het programma Erfgoed van de Oorlog voor de toekomst te borgen. De invulling die hieraan wordt gegeven is tweeledig; enerzijds wordt er een thematische portal WO2 gebouwd die één centrale toegang biedt tot relevante Nederlandse Tweede Wereldoorlog-collecties, anderzijds worden zogenaamde Netwerkdagen georganiseerd ter bevordering van kennisuitwisseling onder collega-instellingen met WO2-collecties.

De portal www.oorlogsbronnen.nl biedt toegang tot authentieke, unieke bronnen die behoren tot het kennisdomein 'Tweede Wereldoorlog' (tekst, video, audio, beeld) . De kracht van de portal – opgezet als een thematische aggregator – zit niet alleen in de thematische afbakening, maar ook in de diversiteit van het materiaal (krantenartikelen, oral history-opnamen, museumobjecten, muziekfragmenten, foto's, affiches, archiefbeschrijvingen, publicaties) en de kwantiteit (anno 2012 1.787.563 objecten). De belangrijkste functie van de portal is de zichtbaarheid van de aangesloten websites te vergroten; www.oorlogsbronnen.nl is dan ook vooral een "doorgeefluik", het is niet bedoeld als een substituut voor de opgenomen websites.

European Holocaust Research Infrastructure (EHRI)

In november 2010 ging het door het NIOD gecoördineerde en door de Europese Unie gefinancierde project European Holocaust Research Infrastructure (EHRI) van start (<http://www.ehri-project.eu/>). Binnen dit verband werken historici, informatiespecialisten en onderzoekers uit de e-humanities van twintig instellingen samen om één infrastructuur te realiseren. Deze instellingen hebben de documenten allemaal op hun eigen wijze en in hun eigen talen beschreven en ontsloten. Het vinden van geschikte bronnen voor onderzoek is door de geografische verspreiding en de diversiteit in beschrijvingswijze zeer tijdrovend, ingewikkeld en in sommige gevallen zelfs onmogelijk. Door collecties samen te brengen binnen één netwerk wordt het onderzoek naar de Holocaust bevorderd. Bij het project is het NIOD intensief betrokken bij het onderzoek naar gebruikte beschrijvingsstandaarden, de integratie van metadata, de ontwikkeling van een digitale onderzoeksomgeving en gecontroleerde vocabulaires, het onderzoek naar de wensen van eindgebruikers en de toegevoegde waarde die de infrastructuur heeft voor beeldonderzoekers.

Open Data

Het NIOD beheert 'objecten' (documenten, boeken, foto's, digitale bestanden, etc.) en metadata ('data over data', dus beschrijvingen van deze objecten). In het geval van de objecten is op dit moment slechts een klein deel gedigitaliseerd. In het geval van de metadata zijn deze doorgaans in digitaal formaat beschikbaar, via de beheer/presentatiesystemen Beeldbank WO2, Mais-Flexis en de bibliotheekcatalogus.

Om (her)gebruik van metadata en/of gedigitaliseerde objecten binnen het digitale domein te stimuleren, gaan steeds meer erfgoedinstellingen ertoe over (delen van) deze gegevens als zogenaamde Open Data beschikbaar te stellen. Open Data zijn 'gegevens die je vrij mag (her)gebruiken en verspreiden'.⁵

Om het publieksbereik van de collecties en archieven te vergroten, zal het NIOD – binnen de wettelijke beperkingen – er naar streven zoveel mogelijk metadata als Open Data beschikbaar te stellen. Een eerste, belangrijke stap hierbij is dat het NIOD voor de bij het Netwerk Oorlogsbronnen aangesloten collecties de metadata vrijgeeft onder Creative Commons 0-licentie. Over de voorwaarden die het NIOD stelt aan het hergebruik van de 'content' – de PDFs van de NIOD-publicaties, het gedigitaliseerd archiefmateriaal en de digitale beelden in de Beeldbank en/of het Geheugen van Nederland – zal het NIOD zich beraden over een te volgen beleidslijn.

6.3 Wettelijke beperkingen

Belangrijkste doelen:

- Herzien verhouding verantwoordelijkheden het NIOD en onderzoekers ten aanzien van inzage beperkt openbaar archief.
- Ontwikkelen van interne richtlijnen voor de omgang met auteursrechten in het geval van archiefmateriaal.

Openbaarheidsbeperkingen

Voor een groot deel van de archiefcollectie is de openbaarheid beperkt. In totaal gaat het om omstreeks 1025 meter. De beperking van de openbaarheid is in eerste instantie het gevolg van de beperkingen die de Archiefwet en de Wet Bescherming Persoonsgegevens (WBP) stellen. In tweede instantie kan de openbaarheid ook beperkt worden als gevolg van afspraken die er zijn gemaakt met de schenkers van particulier materiaal.

Bij het NIOD gelden drie verschillende openbaarheidsregimes:

1. Volledig openbaar
 - o stukken die volgens de Archiefwet dan wel de WBP geen beperking van de openbaarheid nodig hebben
 - o particuliere documenten waarbij geen beperking nodig is als gevolg van de WPB en waarbij de schenker geen beperkingen heeft gesteld aan de openbaarheid bij de overdracht
2. Beperkt openbaar, voor inzage is het tekenen van een archiefverklaring verplicht
 - o stukken die beperkt openbaar zijn volgens de Archiefwet 1995 (artikel 15, 1^e lid) en/of stukken die beperkt openbaar zijn volgens de WBP (artikel 9, 3^e lid)
 - o particuliere documenten waarbij de schenker bij de overdracht de openbaarheid heeft beperkt
3. Beperkt openbaar, voor inzage is instemming van de directeur verplicht in combinatie met het tekenen van een archiefverklaring
 - o stukken die beperkt openbaar zijn volgens de WBP art.23

⁵ Digitaal Erfgoed Nederland, zie <http://www.den.nl/thema/134/open-data>.

- o particuliere documenten waarbij de schenker bij de overdracht de openbaarheid heeft beperkt

Voor de archieven die onder het tweede en het derde regime vallen, geldt dat er altijd een termijn is vastgesteld, waarop deze archieven volledig openbaar worden. In het geval van recente schenkingen van particulieren is dit vastgelegd in een schenkingsovereenkomst. Voor de archiefbestanden die in de eerste decennia na 1945 bij het instituut zijn ondergebracht is in de periode 2000-2009 retrospectief de mate van openbaarheid vastgesteld.⁶

Voor de overheidsarchieven die door het NIOD worden beheerd, geldt dat de beperking hoogstens 75 jaar mag zijn. Het NIOD laat voor de meeste stukken de aftelling beginnen in 1945, het laatste jaar van de Tweede Wereldoorlog. Stukken die volgens de Archiefwet, artikel 15, 1^e lid beperkt openbaar zijn, blijven dat dus tot 1 januari 2020. Archieven die beperkt openbaar zijn vanwege de WBP, artikel 9 3^e lid, hebben dezelfde termijn van beperkte openbaarheid toegekend gekregen als de stukken die volgens de Archiefwet beperkt openbaar zijn. Deze stukken worden dus ook op 1 januari 2020 volledig openbaar.

Voor archieven die beperkt openbaar zijn volgens de WBP, artikel 23, blijft de beperking van de openbaarheid van kracht zolang deze persoon leeft. Omdat dat laatste onmogelijk te achterhalen is voor alle personen die in de archieven van het NIOD voorkomen, gaat het NIOD er vanuit dat de betrokken personen niet ouder worden dan 100 jaar en minstens 18 jaar oud waren in 1945. De beperking deze groep met archieven blijft dus van kracht tot 1 januari 2027.

Naast de archieven is ook van een deel van de beeldcollectie de openbaarheid beperkt. Dit is het geval wanneer het gaat om schokkende beelden waarvan de foto's nog niet eerder gepubliceerd zijn (479 foto's) of wanneer foto's persoonsgegevens bevatten van mensen die geen publieke functie hebben vervuld en mogelijk nog in leven kunnen zijn (3722 foto's). Deze foto's staan niet online en kunnen slechts op aanwijzing van de beheerders van de beeldcollecties gevonden worden.

Herzien archiefverklaring

Wie op het NIOD beperkt openbaar beeldmateriaal in wil zien of een archief dat beperkt openbaar is volgens openbaarheidsregime 2, dient hiervoor een archiefverklaring te tekenen. De huidige archiefverklaring is tien jaar geleden ontleend aan het model van het NA. De afgelopen jaren heeft het NA de archiefverklaring herzien. Dit gebeurde vanuit de wens om de verantwoordelijkheden van de archiefinstelling en de onderzoeker ten aanzien van de openbaarheid helderder te maken. Hierbij is een splitsing gemaakt tussen enerzijds het verlenen van de instemming voor inzage van beperkt openbare archieven en anderzijds het gebruik ervan. Voor het verlenen van toestemming voor inzage ligt de verantwoordelijkheid volledig bij de archiefinstelling, voor wat betreft het gebruik ligt deze bij de onderzoeker.

Het NIOD zal in de komende beleidsperiode het inzagebeleid ten aanzien van beperkt openbaar archief aanpassen naar het nieuwe model van het NA.

⁶ Onder deze archieven zijn veel overheidsarchieven. Deze konden vanaf 1979 door externe onderzoekers worden geraadpleegd volgens een regeling die was opgezet door het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, waaronder het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie toen ressorteerde. Een aanpassing van het reglement aan de huidige wetgeving werd noodzakelijk toen het NIOD op 1 januari 1999 overging naar de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen.

Auteursrecht

Het auteursrecht heeft vooral betrekking op de bibliotheek – en beeldcollectie, maar ook de archieven. Het auteursrecht strekt zich uit tot zeventig jaar na het overlijden van de maker(s). In geval van een publicatie kunnen er meerdere rechthebbenden zijn: de auteur(s), de illustrator(en), de fotogra(a)f(en), de samensteller(s), maar ook de uitgever(s). In dit laatste geval strekt het auteursrecht zich uit tot zeventig jaar na publicatie van het werk. Voor werken waarvan de rechthebbende niet bekend is of niet gevonden kan worden (de zogenaamde ‘verweesde werken’), geldt een termijn van zeventig jaar na openbaarmaking.

Vrijwel de gehele NIOD bibliotheek is auteursrechtelijk beschermd. De publicaties waarvan het NIOD de rechten bezit, zullen in de komende beleidsperiode worden gedigitaliseerd, mits het fotomateriaal in deze werken auteursrechtelijk is afgedekt.

Voor de beeldbank wordt voorafgaande aan publicatie altijd gezocht naar rechthebbenden. Daarnaast wordt – indien het auteursrecht bij derden berust – in geval van hergebruik altijd een schriftelijke verklaring gevraagd, waarin de houder van het auteursrecht verklaart toestemming te verlenen tot reproductie van de betreffende afbeelding aan de gebruiker. De gebruiker draagt de volledige verantwoording voor alle aanspraken die de houder van het auteursrecht naar aanleiding van de levering kan doen gelden. De gebruiker vrijwaart de Beeldbank WO2 tegen alle aanspraken van derden.

Ook voor archieven moet bij het online zetten van digitale documenten rekening worden gehouden met het auteursrecht. Voor particuliere archieven geldt dat tot zeventig jaar na de dood van de auteur er nog auteursrecht op de stukken berust. Bij overheidsarchieven vormt dit in mindere mate een belemmering, omdat de Auteurswet bepaalt dat werken die gecreëerd zijn door de openbare macht vrij mogen worden gebruikt. Dit betreft overigens alleen de stukken die openbaar zijn gemaakt en niet voor overige documenten.

Voordat archiefstukken waarop auteursrecht berust online kunnen worden gepubliceerd is vooraf toestemming vereist van de rechthebbende(n). De afgelopen beleidsperiode heeft NIOD ervaring opgedaan met afhandelen van dergelijke vraagstukken, onder andere bij het online plaatsen van gedigitaliseerde dagboeken. In de komende beleidsperiode zal het NIOD intern richtlijnen ontwikkelen over hoe hiermee moet worden omgegaan en zal tevens de schenkingsovereenkomst, die wordt afgesloten met particulieren op het moment van overdracht, op dit punt worden aangepast.

7. Kennisbenutting en samenwerking

7.1 Kennisbenutting

Kennisbenutting is het geschikt en beschikbaar maken van wetenschappelijke kennis voor gebruik buiten de academische wereld.

Belangrijkste doelen:

- Betrouwbare data beschikbaar stellen voor wetenschappelijk onderzoek, creatieve industrie en publiek.
- Stimuleren van kennisbenutting door het aangaan en verder uitbouwen van internationale samenwerkingsverbanden.

Van de collecties en expertise van het NIOD wordt op vele verschillende manieren gebruik gemaakt. Zo staan de NIOD-collecties aan de basis van menig maatschappelijk debat, waarbij de Tweede Wereldoorlog nog steeds als referentiepunt fungeert. Door het verspreiden van kennis en informatie over en uit de archieven en collecties, via publiekspublicaties, radio- en tv-programma's, wil het NIOD het brede publiek in aanraking brengen met de unieke collectie. De collectiespecialisten behandelen jaarlijks gemiddeld ongeveer 2.000 vragen van particulieren en overheidsinstellingen. Bij verzoeken om informatie van particulieren gaat het meestal om persoonsgebonden informatie. Bij vragen van de overheid ligt het zwaartepunt van het werk bij verificatieonderzoek voor de Pensioen- en Uitkeringsraad. Het NIOD stelt zijn expertise ook ter beschikking van overheidsinstellingen in binnen- en buitenland, in geval van rechtszaken tegen oorlogsmisdadigers of het toekennen van onderscheidingen. Bovendien werkt het NIOD nauw samen met enkele nationale en internationale musea bij het inrichten van exposities. In het kader hiervan worden onderdelen uit de collectie ter beschikking gesteld, adviseert het NIOD over de inrichting van tentoonstellingen of worden er trainingen gegeven op het gebied van museale presentaties.

Documentatiecentra

Het NIOD deelt de kennis en ervaring die het heeft opgedaan met het opbouwen van een collectie na een periode van grootschalig geweld met documentatiecentra in het buitenland. Zo werkt het NIOD samen met onder andere het Kigali Memorial Center in Rwanda en – in coöperatie met het Centrum voor Conflictstudies in Utrecht – het Uganda War Documentation Archive. Het NIOD heeft de ambitie deze vorm van kennisbenutting verder uit te breiden door het aangaan en verder uitbouwen van internationale samenwerkingsverbanden.

7.2. Samenwerking

Het belangrijkste middel voor het NIOD om de missie en de ambities te realiseren is samenwerking met partners in binnen- en buitenland. Uitgangspunten bij het aangaan van samenwerkingsverbanden zijn de deskundigheid van het NIOD op het gebied van: projectmanagement, collectiebeheer en -behoud, het kennisdomein WO2, Holocaust en genocide, digitale ontsluiting en presentatie van WOII-collecties. Het NIOD streeft er naar om waar mogelijk op te treden als coördinator van nationale en internationale samenwerkingsprojecten voor het toegankelijk maken van Holocaust en WOII-collecties. Ook blijft het participeren in nationale overlegstructuren van groot belang.

Infrastructurele samenwerkingsverbanden

Het NIOD heeft inmiddels veel ervaring met het coördineren van samenwerkingsprojecten waarin innovatieve technologie en inhoudelijke expertise elkaar ontmoeten. Als potentiële gebruiker, inhoudelijke expert en als intermediair tussen techniek en onderzoek is het NIOD bij uitstek geoutilleerd om dergelijke projecten in goede banen te leiden. Voorbeelden hiervan zijn onder meer *European Holocaust Research Infrastructure (EHRI)* en *Netwerk Oorlogsbronnen (NOB)*.

Het *International Research Portal for Records Related to Nazi-Era Cultural Property* is een samenwerkingsverband van een aantal archiefinstellingen – waaronder het NIOD – met materiaal dat betrekking heeft op culturele eigendommen uit de Nazi-periode. Het doel van dit samenwerkingsverband is om de stukken toegankelijk te maken via een centrale portal (<http://www.archives.gov/research/holocaust/international-resources/>).

CLARIN samenwerkingsverbanden (e-humanities)

Het doel van het programma Common Language Resources and Technology Infrastructure (Clarín) is het ontwikkelen van een geïntegreerde en interoperabele infrastructuur voor de sociale en geesteswetenschappen, waarbinnen op gestandaardiseerde wijze data en open source onderzoekstools ter beschikking worden gesteld aan wetenschappers. Het NIOD is in dit kader bij twee projecten betrokken: *Clarín - War in Parliament* en *Clarín - Verrijkt Koninkrijk*.

Bilaterale samenwerkingsverbanden

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG)

Het NIOD en het IISG gaan samenwerken om vanuit breed perspectief een specifieke bijdrage te leveren aan het genereren van kennis over internationale problemen die draaien om de manieren waarop gemeenschappen die onderworpen zijn geweest aan gewelddadige onderdrukking en vernietiging, proberen terug te keren naar een normale situatie.

Nationaal Archief (NA)

Het NIOD streeft naar nauwere samenwerking met het Nationaal Archief op het gebied van acquisitie, digitalisering van WOII-collecties en -archieven, digitale duurzaamheid, dienstverlening bij het aanbieden van WOII-collecties, publieksgerichte activiteiten en het organiseren van expertmeetings. De samenwerking dient nog verder uitgewerkt te worden en zal worden vastgelegd in een convenant.

Indisch Herinneringscentrum (IHC)

Het NIOD en het IHC hebben een Memorandum of Understanding afgesloten ter bestendiging van een nadere samenwerking tussen het Netwerk Oorlogsbronnen en de webportal Indië in Oorlog.

Kigali Memorial Center

Het NIOD is gevraagd om te adviseren bij de verdere ontwikkeling van het documentatiecentrum van het Kigali Memorial Center in Rwanda. Het NIOD zal een trainingscursus opzetten voor medewerkers van dit centrum en kennis delen over alle aspecten die komen kijken bij collectiebeheer, ontsluiting en beschikbaarstelling.

United States Holocaust Memorial Museum (USHMM)

Het NIOD heeft met het museum een overeenkomst gesloten voor het digitaliseren van delen van de NIOD-collecties die voor het USHMM interessant zijn.

Yad Vashem

Ook met Yad Vashem is een overeenkomst gesloten voor het digitaliseren van specifieke delen van de NIOD-collecties.

Samenwerking gerelateerd aan huidige websites

Beeldbank WO2

Beeldbank WO2 (www.beeldbankwo2.nl) is een samenwerkingsverband tussen het NIOD en 31 verzetsmusea en herinneringscentra met WOII-beeldcollecties. Het NIOD is beheerder van Beeldbank WO2.

ArchievenWO2

Het NIOD en het Nationaal Archief hebben met behulp van 225 deelnemende archiefinstellingen de website *Archieven WO2* (www.archievenwo2.nl) samengesteld. Hierin zijn de bij Nederlandse archiefinstellingen aanwezige archieven en collecties met betrekking tot het nationaal-socialisme en de Tweede Wereldoorlog in relatie tot Nederland, Nederlands-Indië, Suriname en de Nederlandse Antillen opgenomen.

Onderzoeksgids Oorlogsgetroffenen WO2

De digitale *Onderzoeksgids Oorlogsgetroffenen WO2* (www.oorlogsgetroffenen.nl) is het resultaat van een samenwerkingsverband tussen het NIOD en het voormalig Instituut voor Nederlandse Geschiedenis (ING), thans Huygens ING. De onderzoeksgids richt zich op de nasleep van de Tweede Wereldoorlog en brengt archieven in kaart van organisaties en personen die taken hebben verricht voor oorlogsgetroffenen.

De Erelijst van Gevallenen 1940-1945

In opdracht van de Tweede Kamer en het NIOD is een website gebouwd waarop iedereen de Erelijst kan raadplegen (www.erelijst.nl). Op dit moment zijn in de Erelijst ongeveer 18.000 namen opgenomen van personen die in de Tweede Wereldoorlog als militair of verzetsstrijder voor het Koninkrijk der Nederlanden zijn gevallen.

Oorlog in Blik

Deze website (www.oorloginblik) geeft een beeld van Nederland in de periode 1933-1950 zoals gezien door amateur- en professionele filmers. De films zijn afkomstig uit erfgoed- en particuliere collecties. In Oorlog in Blik participeren 23 erfgoedinstellingen met AV-collecties, voornamelijk leden van het samenwerkingsverband NORAA (Nederlands Overleg van Regionale Audiovisuele Archieven).

9. Bijlage: Overzicht NIOD-websites

Website	URL
NIOD	http://www.niod.knaw.nl
Buchenwald	http://www.buchenwald.nl
Diplomatie van de vervolging	http://www.diplomatievandevervolging.nl
EHRI	http://www.ehri-project.eu
Erelijst	http://www.erelijst.nl
Erfenissen van collaboratie	http://erfenissenvancollaboratie.nl
Getuigen verhalen	http://www.getuigenverhalen.nl
Hedendaags antisemitisme	http://www.dutchantisemitism.nl
Indische kamparchieven	http://www.indischekamparchieven.nl
Indonesische kranten	http://niod.x-cago.com/maleise_kranten/papers.do
Kamparchieven.nl	http://www.kamparchieven.nl
Netwerk Oorlogsbronnen	http://www.oorlogsbronnen.nl
Onderzoekgids	http://www.oorlogsgetroffenen.nl
Oorlog in blik	http://www.oorloginblik.nl
Oorlogsgetroffenen WO2	http://www.oorlogsgetroffenen.nl
Sobiborinterviews	http://www.sobiborinterviews.nl
Srebrenicarapport	http://www.srebrenica.nl
Wegwijzer Archieven WO2	http://www.archievenwo2.nl